

KS. ROMAN CEGLAREK* – CZĘSTOCHOWA

DZIAŁALNOŚĆ KOŁA KSIĘŻY PREFEKTÓW W KRÓLESTWIE POLSKIM (1906-1908)

THE ACTIVITIES OF THE CIRCLE OF PREFECT PRIESTS IN THE KINGDOM OF POLAND (1906–1908)

Abstract

In the first decade of the 20th century, many professional organisations were established in the Russian partition, one of which was the section of prefect priests at the Polish Teachers' Association. In its activities between 1906 and 1908, two characteristic directions can be distinguished – catechetical and professional. The first direction focused on activities aimed at improving the effectiveness of religious education lessons and the quality of students' religious practices. The second, in turn, focused on various forms of activity undertaken by the prefects themselves, aimed at expanding their professional competences and enhancing their skills.

Keywords: catechist; prefect priest; Kingdom of Poland; religion

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Streszczenie

W pierwszej dekadzie XX wieku w zaborze rosyjskim powstawało wiele organizacji zawodowych, a jedną z nich była sekcja księży prefektów przy Stowarzyszeniu Nauczycielstwa Polskiego. W jej działalności, w latach 1906-1908, można wyróżnić dwa charakterystyczne wektory – katechetyczny i zawodowy. Pierwszy ukierunkowany był na działania mające na celu podniesienie efektywności lekcji religii i jakości praktyk religijnych uczniów. Z kolei drugi

* Ks. Roman Ceglarek – dr hab. katechetyki, Instytut Wyższych Studiów Teologicznych w Częstochowie, Akademia Katolicka w Warszawie

e-mail: xrc@onet.eu

<https://orcid.org/0000-0001-6228-1950>

ogniskował się na różnych formach aktywności samych prefektów, dążących do poszerzania swoich kompetencji zawodowych i ubogacenia warsztatu pracy.

Słowa kluczowe: katecheta; ksiądz prefekt; Królestwo Polskie; religia

Wprowadzenie

Na przełomie 1905 i 1906 roku w zaborze rosyjskim pojawiły się możliwości zakładania i legalizacji polskich organizacji. Moment ten został wykorzystany przez różne grupy zawodowe, w tym także przez nauczycieli, którzy zrzeszali się, tworząc koła, towarzystwa i stowarzyszenia. Jedną z takich organizacji było Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego, stawiające sobie za cel doskonalenie i rozwój zawodowy nauczycieli pod względem obywatelskim, pedagogicznym i naukowym. W jego strukturach utworzono wiele sekcji tematycznych związanych z określonym przedmiotem nauczania bądź szerzej: z jakąś gałęzią wiedzy. Wśród nich znalazła się sekcja Koła Księży Prefektów. Adresowana była do duchownych katechetów – nauczycieli religii i wychowawców katolickich. Do jej formalnego zawiązania doszło 5 listopada 1906 roku w Warszawie¹. Od tego czasu stała się stowarzyszeniem prefektów szkolnych o charakterze krajowym, obejmując swym zasięgiem całe Królestwo Polskie. Oficjalne ukonstytuowanie się w ramach Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego sprawiło, że sekcja księży prefektów mogła rozpocząć swoją działalność *ad intra* – ukierunkowaną na samodoskonalenie i ubogacanie swojego warsztatu zawodowego oraz *ad extra* – zorientowaną na podnoszenie poziomu katechizacji i jakości formacji religijnej.

Celem niniejszej publikacji jest scharakteryzowanie głównych form działalności rzeczzonego stowarzyszenia prefektów szkolnych w latach 1906-1908, a więc od chwili powstania aż do momentu jego rozwiązania. Podstawą do opracowania tej problematyki stały się przede wszystkim materiały prasowe oraz czasopisma oświatowe i katolickie, a także znikome materiały archiwalne, które ocalały po dwóch wojnach światowych.

Działalność sekcji – Koła Księży Prefektów

Utworzenie sekcji Koła Księży Prefektów pociągnęło za sobą konieczność programowania pracy i wyznaczania kierunków aktywności². Dokonywało się

¹ Okoliczności powstania i formy organizacyjne Koła Księży Prefektów w Królestwie Polskim są przedmiotem osobnego opracowania. Zob. R. Ceglarek, *Początki Stowarzyszenia Prefektów Szkolnych w Królestwie Polskim (formy organizacyjne)*, „Studia Katechetyczne”, 20 (2024) s. 267-279.

² Dotychczas ustalanie form i kierunku działalności prefektów szkolnych należało do kompetencji konsystorza biskupich poszczególnych diecezji znajdujących się w granicach Królestwa Polskiego. Miało zatem charakter lokalny i przebiegało przy uwzględnieniu prawa kościelnego oraz rozporządzeń władz carskich. Zmiana ówczesnie obowiązujących przepisów administracji państwowej, pozwalająca na zakładanie organizacji, wpłynęła na utworzenie stowarzyszenia prefektów szkolnych i rozciągnięcie jego działalności poza obręb diecezji, dzięki czemu przybrało ono charakter krajowy. Stowarzyszenie nie przejęło jednak dotychczasowych kompetencji prefektów

to zazwyczaj na zebraniach prefektów szkolnych, które przybierały różne formy i częstotliwość. Zasadniczo odbywały się one cyklicznie: raz w miesiącu – dla ogółu, a dwa razy w miesiącu – dla zarządu.

Comiesięczne spotkania sekcji miały miejsce w siedzibie Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie. W pierwszym rządzie były one dedykowane członkom sekcji, którzy omawiali sprawy bieżące związane z edukacją religijną i duszpasterstwem szkolnym oraz kwestie stosunków służbowych³. Bardzo często miały one również formę otwartą, mogli więc w nich uczestniczyć wszyscy zainteresowani, ale w ich przypadku wiązało się to z uiszczeniem określonej opłaty⁴. Na ogół organizowano je w czwartki o godzinie 18 lub 19 i przeważnie trwały około godziny. Pierwsze spotkanie z udziałem niestowarzyszonych miało miejsce 22 listopada 1906 roku. Zarząd poinformował, że tematyka spotkań ma się koncentrować na wybranych zagadnieniach z zakresu etyki, dogmatyki, pedagogiki, metodyki oraz Pisma Świętego⁵. Zdarzało się jednak, że wychodzono poza nakreślony początkowo zakres, podejmując zagadnienia nieodnoszące się wprost do moralności czy teologii, ale mogące posłużyć do wykorzystania na lekcjach religii. Przykładem tego jest odczyt astronoma, filozofa i muzyka Gabriela Tołwińskiego pt. *Czas i kalendarz*⁶.

Spotkania miały przybrać postać odczytów, czyli publicznego wykładu o treści najczęściej naukowej i popularnonaukowej, wygłaszanych przez zaproszonych prelegentów. Niektóre z nich pomyślano jako wydarzenia cykliczne, prezentujące

szkolnych określonych przez biskupa w danej diecezji (obsadzanie etatów, koordynowanie i nadzorowanie nauczania religii przez wytypowanych kapłanów), ale stwarzało dla nich dodatkowe możliwości samokształcenia, doskonalenia umiejętności zawodowych oraz wpływania na sposób nauczania i wychowania religijnego w polskich szkołach otwieranych przez organizacje oświatowe (np. poprzez opracowywanie dla nich programów nauki religii i podręczników szkolnych). W archidiecezji warszawskiej, gdzie mieścił się zarząd i była największa liczna członków Koła Księży Prefektów, abp Wincenty Chościak Popiel scedował pewne zadania związane z organizacją katechizacji na stowarzyszenie, ale była to suwerenna decyzja ordynariusza miejsca, a nie samowolne działanie prefektów szkolnych zrzeszonych w nowo powstałej organizacji.

³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), sygn. 2/73/0/1.1/14. Sprawozdanie Sekcji XX. Prefektów, s. 4; *Zarząd Koła księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 334, s. 5; *Koło prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 357, s. 3; *Z Koła ks. prefektów*, „Goniec Poranny”, (1907) nr 13, s. 2; *Koło księży prefektów*, „Goniec Poranny”, (1907) nr 35, s. 2; *Narada księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 56, s. 5; *Ze Stow. nauczycielstwa polskiego*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 89, s. 3; *Zarząd Koła ks. ks. prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 251, s. 3; *Sekcja księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 286, s. 5; *Od jutra*, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 25, s. 3.

⁴ W literaturze przedmiotu nie ma informacji, na jaki cel były przeznaczane środki z opłat za udział w spotkaniu otwartym. Przez analogię do Związku Katechetów w Galicji (organizacji zrzeszającej duchownych katechetów), działającej w tym samym okresie, ale w zaborze austriackim, można założyć, że były asygnowane na opłaty za wynajem lokum, za jego urządzenie i sprząatanie oraz na honoraria dla zaproszonych prelegentów.

⁵ AAN, sygn. 2/73/0/1.1/14. Sprawozdanie Sekcji XX. Prefektów, s. 4; *Zarząd sekcji ks. prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 320, s. 3.

⁶ *Zarząd koła księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 272, s. 3.

daną problematykę przez dłuższy czas, naświetlające jej różne aspekty, składające się na organiczną całość. Trzeba do nich zaliczyć np. serię wykładów ks. Antoniego Szaniawskiego *Stosunek najnowszych odkryć archeologicznych do Pisma Świętego*⁷.

Inne miały mieć jedynie charakter epizodyczny i omawiać jednorazowo poruszaną kwestię⁸. Niektóre z nich przewidziano jako wprowadzenie do dyskusji, zwłaszcza te, które bezpośrednio były związane z przedmiotem nauczania prefektów szkolnych. Na pewno można zaliczyć do tej grupy wykłady ks. Kazimierza Kobrzyńskiego oraz ks. Franciszka Choińskiego⁹ z zakresu katechetyki i katechezy¹⁰.

Ta forma aktywności Koła była systematyczną i interesującą ofertą zarówno dla jego członków, jak i dla pozostałych uczestników spotkań. Odczyty i dyskusje spotykały się z uznaniem. Potwierdza to m.in. jeden z członków Zarządu Głównego Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego Paweł Sosnowski, który stwierdził, że już na początku swej działalności, w 1907 roku, sekcja „(...) pracę swą zadokumentowała bardzo dobrze pomyślaną konferencją z przełożonymi i przełożonemi, oraz nauczycielstwem w zakresie spraw moralności i religii”¹¹. Spotkania o tej tematyce dla wychowawców i nauczycieli były organizowane już w 1906 roku, zaraz po zawiązaniu się sekcji. Jednym z prelegentów był wtedy ks. Henryk Przeździecki, który jako wykładowca w seminarium duchownym w Warszawie przygotował swoje przedłożenie o kwestiach z dziedziny etyki, ze szczególnym uwzględnieniem optyki chrześcijańskiej. Wydaje się, że pokłosiem tej konferencji była akcja tworzenia w szkołach kółek etycznych dla młodzieży¹², zapewne w celu omawiania z uczniami zagadnień dotyczących natury wartości, ustalania norm i kryteriów wartościowania oraz tworzenia hierarchii wartości, zwłaszcza o implikacjach katolickich. Chodziło po prostu o wychowywanie do wartości, kształtowanie światopoglądu i motywowanie do kierowania się w życiu zasadami etycznymi.

Członkowie sekcji prowadzili odczyty także poza siedzibą Stowarzyszenia. Przykładem tego może być chociażby zjazd przedstawicieli polskiego piśmiennictwa katolickiego w Warszawie w dniach 18-20 czerwca 1907 roku. Obrady odbywały się w czterech sekcjach tematycznych: piśmiennictwa katolickiego, piśmiennictwa katolickiego ludowego, szerzenia ducha katolickiego oraz szkolnictwa. Właśnie w tej ostatniej ks. Seweryn Popławski, jako wiceprezes Koła Księży Prefektów, wygłosił referat *O sprawie szkolnej w prasie*. Poza nim prelegentami byli jeszcze dwaj prefekci szkolni – ks. Stanisław Szabelski z referatem *O podręcznikach szkolnych* oraz ks. Cezary Pęcherski – *O piśmiennictwie dla dzieci szkół elementarnych: wiejskich*

⁷ Zarząd Koła księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 133, s. 2.

⁸ Zarząd sekcji ks. prefektów, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 320, s. 3; Zarząd sekcji kks. prefektów, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 344, s. 5; Zarząd sekcji księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 65, s. 3.

⁹ Sekcja księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 36, s. 3.

¹⁰ Sekcja ks. prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 328, s. 3; Zarząd sekcji księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 342, s. 4; Sekcja księży prefektów, „Goniec Wieczorny”, (1907) nr 571, s. 3.

¹¹ P. Sosnowski, *Dzieje Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego (1905-1919)*, Warszawa 1930, s. 31.

¹² AAN, sygn. 2/73/0/1.1/14. Sprawozdanie Sekcji XX. Prefektów, s. 4.

i miejskich. Wystąpienia te stały się przyczynkiem do dyskusji na temat szkolnictwa i polskiej oświaty, pracy wychowawczej religijnej i narodowej oraz promowania czytelnictwa katolickiego wśród dzieci i młodzieży. Ponadto w innych sekcjach ks. Pęcherski przedstawił jeszcze dwa referaty – *O piśmiennictwie dla młodzieży robotniczej i rzemieślniczo-przemysłowej* oraz *O apostołstwie przez powieść*¹³.

Po powstaniu sekcji Koło Księży Prefektów jej zarząd wziął na siebie zadanie zorganizowania trzeciego zjazdu katechetycznego w Warszawie (24-26 VIII 1907). Ustalił program, tematykę i prelegentów, zatroszczył się o wynajęcie lokum na obrady w budynku należącym do Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego (ul. Foksal 19) i o zakwaterowanie (przy udziale konsystorza biskupiego) w Hotelu Europejskim (ul. Krakowskie Przedmieście 13). Sekretarz sekcji ks. Józef Jamiołkowski przyjmował zgłoszenia (ul. Bracka 8 m. 8) i udzielał zainteresowanym wszelkich informacji związanych z przebiegiem trzeciego zjazdu¹⁴. Przygotowano go w sposób bardzo rzetelny i z wielkim rozmachem, zaplanowano bowiem aż dwadzieścia jeden referatów, dwie lekcje pokazowe, sprawozdanie z działalności sekcji oraz dyskusje i programowanie dalszych działań na polu edukacji i formacji religijnej, a także w obrębie Koła. Dokładnie przeanalizowano i uszczegółowiono kwestię programów nauki religii dla szkół początkowych (ludowych), średnich, handlowych i seminariów nauczycielskich, mających obowiązywać w praktyce katechetycznej w szkołach całego Królestwa Polskiego (sekcja księży prefektów pracowała nad nimi przed zjazdem, pod koniec 1906 roku)¹⁵, oraz sprawę opracowania nowych podręczników do nauki religii. Omówiono zagadnienia działalności pozalekcyjnej księży prefektów, do której zaliczono czuwanie nad doбором w bibliotekach szkolnych odpowiedniej literatury dla dzieci i młodzieży, poszerzanie zbiorów bibliotecznych o książki i czasopisma religijne (wstępny katalog dzieł chrześcijańskich o treści naukowej, beletrystycznej i praktycznej sekcja utworzyła już w 1906 roku), zaangażowanie w organizacje uczniowskie i nadanie im odpowiedniego profilu wychowawczego, włączenie się w prace organizacji kulturalno-oświatowych, a także wybrane tematy z zakresu duszpasterstwa szkolnego¹⁶.

Podczas zjazdu podjęto też sprawę dalszego funkcjonowania Koła Księży Prefektów. Dotychczasowe apele zarządu skierowane do duchownych katechetów z terenu Królestwa Polskiego, jak chociażby w styczniu 1907 roku, sprawiły, że stale powiększała się liczba członków sekcji, których w tym czasie było już ponad stu. Nadal jednak był to niezadowolający stan, dlatego na zjeździe w Warszawie zachęcano do zapisywania się do Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego

¹³ *Zjazd w Warszawie katolickich pisarzy polskich książek i gazet*, „Gazeta Świąteczna”, 27 (1907) nr 1364, s. 3; *Zjazd pisarzy katolickich książek i gazet*, „Gazeta Świąteczna”, 27 (1907) nr 1377, s. 3; *Kronika*, „Szkoła Polska”, 2 (1907) nr 12-13, s. 484-485; *Zjazd pisarzy katolickich*, „Polak-Katolik”, 2 (1907) nr 140, s. 1-2; *Zjazd pisarzy i dziennikarzy polskich katolickich*, „Wiara”, 1 (1907) nr 21, s. 321-322.

¹⁴ *Zjazd księży prefektów*, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 174, s. 2; *Z powodu zapowiedzianego zjazdu księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 233, s. 2.

¹⁵ AAN, sygn. 2/73/0/1.1/14. Sprawozdanie Sekcji XX. Prefektów, s. 4-5.

¹⁶ *Trzeci zjazd XX. Prefektów w Kongresówce*, „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”, 11 (1907) nr 16, s. 623-624.

i poszerzania grona członków sekcji księży prefektów. Zarząd miał świadomość, że przybywanie na zebrania sekcji do Warszawy sprawia spore trudności, dlatego postanowił powołać do istnienia oddziały terenowe (prowincjonalne). Taką możliwość dawały wskazania zawarte w uchwałach Stowarzyszenia z 1906 roku. Do ich zawiązania wystarczyło kilku członków (dokument nie precyzował dokładnej liczby), sugerowano jedynie, aby to było przynajmniej pięć osób. Wewnętrzny ustrój i styl pracy oddziałów miał być zbieżny z ustawami tej organizacji i jej filozofią działania, a ponadto miały one utrzymywać z nią łączność przez wytypowanych delegatów wysyłanych na zebrania ogólne i nadzwyczajne do centrali¹⁷. Biorąc to pod uwagę, Koło Księży Prefektów postanowiło utworzyć oddziały prowincjonalne w Częstochowie i Lublinie, które miały być jego filiami poza Warszawą¹⁸. Zapisując się do Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego, prefekci szkolni tworzyli więc na terenie Królestwa Polskiego kółka prowincjonalne, będące integralną częścią Koła Księży Prefektów. Dodatkowo uzgodniono, że wewnątrz nich będą tworzone pewne specjalizacje, dające możliwość pogłębiania wiedzy i umiejętności zawodowych w wybranej dziedzinie. W ten sposób miały powstać podsekcje: katechetyczna, biblijna, liturgiczna, dogmatyczna, etyczna i historyczna¹⁹.

Działania te miał nadzorować zarząd Koła Księży Prefektów. Trzeba nadmienić, że w tym czasie funkcjonował on już w innym składzie osobowym, poszerzonym o prefekta szkolnego spoza Warszawy. Po śmierci dotychczasowego prezesa ks. Władysława Budnego (15 V 1907)²⁰ na stanowisko to został wybrany ks. Seweryn Popławski, wiceprezesem został ks. Antoni Grochowski (Piotrków), skarbnikiem ks. Franciszek Choiński, a funkcję sekretarza nadal pełnił ks. Józef Jamiołkowski. Poza tym do składu zarządu włączono ks. Adama Pyzowskiego²¹.

Po zakończonym zjeździe księży prefekci mieli wprowadzać w życie w swoich szkołach postulaty wypracowane w czasie obrad. Niektóre z nich wymagały jednak dalszych prac w formie zespołowej, dotyczyło to m.in. podręczników do nauki religii. Planowano opracować ich nowe edycje, dostosowane do przyjętych na zjeździe programów i uwzględniające zasady współczesnej pedagogiki. Scedowano to zadanie na Koło ze wskazaniem, aby zajęły się nim odpowiednie podsekcje²². Z relacji ks. S. Popławskiego wynika, że podsekcja podręcznikowa zaczęła swoją pracę pod koniec października 1907 roku²³.

Koło Księży Prefektów zajęło się też sprawą programów nauki religii. Na trzecim zjeździe intensywnie pracowano nad ich finalną wersją, uwzględniając zgłoszone przez katechetów mankamenty. Spłynęły one z różnych stron Królestwa

¹⁷ *Ustawa Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego*, Warszawa 1906, s. 14-16.

¹⁸ AAN, sygn. 2/73/0/1.1/16. Związek Polskich Towarzystw Nauczycielskich, s. 2; Z. Kamiński, *Lat trzydzieści*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, 25 (1936) z. 9, s. 400.

¹⁹ *III zjazd księży prefektów*, „Polak-Katolik”, 2 (1907) nr 195, s. 2.

²⁰ W. Majewski, *Budny Władysław Edward (1868-1907)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, red. [W. Konopczyński], Kraków 1937, s. 99-100.

²¹ Kamiński, *Lat trzydzieści*, s. 400.

²² *Uchwały III-go Zjazdu księży-prefektów*, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 233, s. 3.

²³ *Od ks. Seweryna Popławskiego, przewodniczącego Kola kks. Prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 295, s. 4.

Polskiego, ponieważ – zgodnie z ustaleniami drugiego zjazdu – wypracowany wtedy program roboczy miał być testowany w roku szkolnym 1906/1907, po czym opinie na jego temat miały być przesłane do organizatorów kolejnego zjazdu²⁴. Ponadto trzeba było przedyskutować program klas siódmej i ósmej, których nie było we wcześniejszej wersji programowej szkoły średniej. Ostatecznie przyjęto na trzecim zjeździe wszystkie dotychczasowe programy dotyczące szkoły ludowej wiejskiej i początkowej miejskiej oraz wprowadzono pewne zmiany do programu szkoły średniej, tworząc jego wersję ramową²⁵ – wyznaczając jedynie główną ideę w zakresie treści nauczania dla każdej klasy²⁶. Koło Księży Prefektów postanowiło jednak opracować dla tego typu szkół program szczegółowy. Przyjmując główne założenia programu wypracowanego na zjeździe, dokonało pewnej korekty i wydało go drukiem pod koniec 1908 roku jako *Program nauki religii rzymsko-katolickiej dla szkół średnich*²⁷. Tak naprawdę do jego publikacji doszło, gdy formalnie sekcja już nie istniała, a część jej członków znalazła się w Radzie Szkolnej archidiecezji warszawskiej. Z tej racji na karcie tytułowej programu znalazła się informacja, że powstał on na bazie programu drugiego i trzeciego zjazdu oraz że został poprawiony przez Koło Księży Prefektów, a także przez wspomnianą radę.

Sekcja księży prefektów opracowała również program nauki religii dla szkół handlowych. Ukazał się on w pracy zbiorowej zatytułowanej *Szkic programu szkół handlowych*²⁸, wydanej przez komisję kierowników szkół handlowych Królestwa Polskiego. W tej publikacji, będącej ujednoliconą wersją programową dla tego rodzaju szkół, pominięto wszelkie szczegóły z zakresu materiału nauczania, a uwzględniono jedynie rozkład przedmiotów i wymiar godzin przyporządkowanych poszczególnym klasom oraz krótki wykaz tych działów naukowych (elementów treściowych), które miały stanowić przedmiot nauczania w danej klasie. Uczyniono to rozmyślnie, ponieważ ich rozwinięcie można było znaleźć w wydanych sprawozdaniach i programach warszawskich szkół handlowych, takich jak: *Program nauk. Szkoła Handlowa VII-klasowa Zgromadzenia Kupców m. Warszawy*²⁹; *Sprawozdanie szkolne za rok 1906-7. Pierwsza Prywatna 7-o klasowa Szkoła Komercyjna Żeńska A. Werekiej*³⁰ i *Program nauk w 7-o klasowej Szkole Handlowej Żeńskiej T. Raczkowskiej*³¹. Komisja informowała, że programy tych szkół zostały oparte

²⁴ *Program nauczania religii rzymsko-katolickiej w szkołach Królestwa Polskiego, proponowany przez II Zjazd XX. Prefektów w Warszawie*, Warszawa [1906].

²⁵ *Program nauczania religii rzymsko-katolickiej w szkołach średnich*, Warszawa 1907.

²⁶ R. Ceglarek, *Programming Religious Education in Secondary Schools at Catechetical Congresses in the Kingdom of Poland in the First Decade of the Twentieth Century*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, 43 (2023) s. 246-247.

²⁷ *Program nauki religii rzymsko-katolickiej dla szkół średnich*, Warszawa 1908.

²⁸ *Szkic programu szkół handlowych zestawiony przez komisję kierowników szkół handlowych Królestwa Polskiego*, Warszawa 1909, s. 5-6.

²⁹ *Program nauk. Szkoła Handlowa VII-klasowa Zgromadzenia Kupców m. Warszawy*, Warszawa 1908.

³⁰ *Sprawozdanie szkolne za rok 1906-7. Pierwsza Prywatna 7-o klasowa Szkoła Komercyjna Żeńska A. Werekiej*, Warszawa 1908.

³¹ *Program nauk w 7-mio klasowej Szkole Handlowej Żeńskiej Teodory Raczkowskiej*, Warszawa 1909.

na wynikach prac następujących organizacji pedagogiczno-naukowych: Koła Matematyków, poszczególnych sekcji Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego i Koła Księży Prefektów³². Ich jednolita wersja ukazała się w *Szkicu* i miała nakreślić wspólne ramy nauczania wszystkich przedmiotów, w tym religii, w szkołach handlowych, zwłaszcza w okręgu warszawskim.

Sekcja księży prefektów zajmowała się również organizowaniem nauczania religii w szkołach i duszpasterstwem katechetycznym. Z racji tego, że w Warszawie mieścił się zarząd Koła i że znaczna część jego członków rekrutowała się z archidiecezji warszawskiej, zwłaszcza z miasta stołecznego, to właśnie na tym obszarze skupiła ona przede wszystkim swoją aktywność w zakresie organizacji edukacji i formacji religijnej dzieci i młodzieży. Sekcja zabiegała o zwiększenie liczby godzin lekcji religii oraz o obsadzanie etatów katechetycznych. Mając świadomość, że księża prefekci nie są w stanie zagwarantować nauczania religii we wszystkich szkołach, organizowała kursy dla świeckich przygotowujące do podjęcia pracy katechetycznej, w szczególności w szkołach ludowych (początkowych)³³. Obawiając się jednak, że ci ostatni mogą podejmować swoje obowiązki nauczyciela religii i wychowawcy katolickiego w sposób niewystarczający, zarząd sekcji postanowił wypracować model binarny prowadzenia lekcji religii. O swoim projekcie powiadomił pismem z 10 czerwca 1907 roku dyrekcje szkół, przede wszystkim początkowych prywatnych, w których dotychczas dość często były wakaty katechetyczne. Zarząd zaproponował władzom szkolnym, że naukę religii poprowadzi wyznaczony ksiądz prefekt (jako główny nauczyciel religii), ale przy udziale katechety pomagającego (jakby katechizującego w jego imieniu). Miała nim być wskazana przez kierownictwo szkoły osoba wierząca i posiadająca kwalifikacje do nauczania religii lub niemająca ich, ale mogąca je nabyć na specjalnych kursach organizowanych przez Koło Księży Prefektów. W takim układzie personalnym podział pracy miał wyglądać następująco: ksiądz prefekt miał katechizować w każdej klasie raz na dwa tygodnie, przy czym z czterech zaplanowanych godzin jedną miał on prowadzić osobiście, a pozostałe trzy – jakby w jego zastępstwie – katecheta pomagający. Zadaniem prefekta szkolnego było fachowe uzupełnienie pracy katechetycznej tego drugiego, dopełnienie treści programowych i wzbogacenie jej poprzez wymiar formacyjny³⁴. Władze szkolne miały wypowiedzieć się w tej materii, przekazując swoje uwagi osobiście w siedzibie Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego, gdzie w czwartki dyżurował ktoś z zarządu, bądź codziennie w prywatnym mieszkaniu sekretarza sekcji ks. J. Jamiołkowskiego³⁵. Z czasem to właśnie on został wydelegowany przez sekcję do kontaktowania się z przełożonymi szkół, o czym poinformowano dyrekcje w maju 1908 roku,

³² *Szkic programu szkół handlowych*, s. 4.

³³ W. Jasiński, *Stan nauki religii w Królestwie Polskiem*, w: *Księga pamiątkowa kursu katechetycznego w Krakowie w dniach od 12 do 15 listopada 1913 r.*, wyd. Sz. Hanuszek, Kraków 1916, s. 261.

³⁴ AAN, sygn. 2/73/0/1.1/16. Pismo zarządu sekcji Koła Księży Prefektów do Dyrekcji szkół początkowych prywatnych, s. 1.

³⁵ Tamże.

zwłaszcza w sprawach związanych z poszukiwaniem przez nich księży prefektów na nieobsadzone stanowiska katechetyczne w swoich placówkach³⁶.

Warto nadmienić, że sekcja brała udział w spotkaniach z dyrektorami szkół średnich z Warszawy i prowincji, którzy sami zadeklarowali chęć konsultowania się z nią w sprawach szkolnych³⁷. Do takiego spotkania doszło m.in. 24 lutego 1907 roku w jej siedzibie celem omówienia kwestii religijnego wychowania uczniów. Dyskutowano nad zasadami organizowania szkolnych praktyk religijnych, oceniania postępów wychowanków w tym zakresie i skutecznego kształtowania ich profilu moralnego oraz nad statusem księdza prefekta w szkole. Wybrano nawet przedstawiciela kierownictwa szkół do kontaktowania się z sekcją księży prefektów i przedstawiania im wniosków oraz bieżących spraw związanych z problematyką wychowania młodzieży, które wymagały konsultacji i wspólnych działań; został nim Kazimierz Kujawski, dyrektor Szkoły Ziemi Mazowieckiej³⁸.

Sekcja organizowała też katechezę sakramentalną w parafiach, zwłaszcza w zakresie przygotowania do pierwszej spowiedzi i Komunii św. Do tej praktyki obligował księży prefektów i duszpasterzy drugi zjazd katechetyczny, podczas którego poruszano kwestię potrzeby dodatkowych zajęć w parafii, poza lekcjami religii w szkole³⁹. Te działania duszpastersko-katechetyczne miały być podejmowane szczególnie wtedy, gdy nauczycielami religii byli świeccy. Uważano, że większe kompetencje w tym zakresie ma duchowieństwo, dlatego też motywowano do prowadzenia w parafiach przygotowania dzieci i młodzieży do sakramentów. Ponadto Koło Księży Prefektów urządzało nabożeństwa dla uczniów, które łączono z cyklem specjalnych nauk adresowanych do nich⁴⁰, oraz ustalało terminarz spowiedzi dla uczniów w kościołach warszawskich, poczynając od 20 lutego 1908 roku⁴¹.

Sekcja utrzymywała kontakt z prefektami szkolnymi z Galicji. Już na pierwszym zjeździe księży prefektów w Częstochowie pojawił się postulat, aby wysłać tam delegatów na zjazd katechetyczny organizowany przez tamtejszych nauczycieli religii. Wydawało się to czymś naturalnym, skoro na zjeździe częstochowskim, a zatem w zaborze rosyjskim, był obecny reprezentant zaboru austriackiego ks. Walenty Gadowski. Kilka miesięcy później, na drugim zjeździe w Warszawie, powtórzono ten postulat. Sprawę tę pilotował zarząd sekcji i jak informował w sprawozdaniu z 30 grudnia 1906 roku, planował wysłać na kurs katechetyczny we Lwowie swojego przedstawiciela, który miał przedłożyć na nim referat tematyczny⁴². Ostatecznie na kurs zorganizowany przez Związek Katechetów (od 1899 roku formalna organizacja księży katolickich zajmujących się nauczaniem i wychowaniem religijnym w Galicji) w dniach 4-9 lutego 1907 roku wydelegowano do Lwowa trzech prefektów szkolnych. Choć żaden z nich nie podjął się wygłoszenia

³⁶ *Ze Stowarzyszenia N. P. Sekcja ks. ks. Prefektów*, „Sprawy Szkolne”, 1 (1908) nr 5, s. 405.

³⁷ *Narada przełożonych szkół polskich*, „Polak-Katolik”, 2 (1907) nr 31, s. 3.

³⁸ *Narada księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 56, s. 5.

³⁹ M. Szkopowski, *II zjazd ks. prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 232, s. 1-2.

⁴⁰ *Nabożeństwa dla uczennic*, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 125, s. 4; *Od jutra*, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 25, s. 3.

⁴¹ Kamiński, *Lat trzydzieści*, s. 401.

⁴² AAN, sygn. 2/73/0/1.1/14. Sprawozdanie Sekcji XX. Prefektów, s. 5.

tam referatu, to jednak byli witani przez prezesa związku ks. Aleksandra Pechnika ze szczególnym szacunkiem jako przedstawiciele środowiska katechetycznego Królestwa Polskiego⁴³.

Ważnym zadaniem stojącym przed Kołem Księży Prefektów było powołanie do istnienia urzędowego czasopisma sekcji. Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego miało już swój organ, którym – w okresie funkcjonowania sekcji księży prefektów – był najpierw dwutygodnik poświęcony sprawom nauczania i wychowania „Szkola Polska” (1906-1907), a następnie „Sprawy Szkolne” (1908)⁴⁴. Były one istotne dla katechetów jako pedagogów, ale prefekci szkolni myśleli o utworzeniu specjalistycznego periodyku poświęconego sprawom związanym z katechizacją. Takie fachowe pismo mieli już księża prefekci w Galicji, a był nim założony przez ks. W. Gadowskiego w Tarnowie w 1897 roku „Dwutygodnik Katechetyczny” (od 1900 roku jako „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”)⁴⁵. Nie można wykluczyć, że na zjeździe w Częstochowie odniósł się on do niego, skoro w sprawozdaniu z tego spotkania ubolewał, że księża prefekci nie mieli możliwości skorzystania z oferty jego czasopisma (zwłaszcza z wcześniejszych numerów poświęconych kwestii podręczników do nauki religii), dającego szeroką wiedzę przedmiotową w różnych aspektach edukacji i formacji religijnej⁴⁶. Nie dziwi więc fakt, że w uchwałach pierwszego zjazdu pojawił się zapis o założeniu fachowego czasopisma katechetycznego, o co apelował ks. Stanisław Maciejewicz (prezes zebrania)⁴⁷. Jego przejściowa redakcja miała powstać przy „Wiadomościach Pasterskich”⁴⁸. W ten sposób uznano „je niejako za swój organ tymczasowy”⁴⁹. Było to czasopismo o charakterze teologiczno-praktycznym, wydawane w Piotrkowie Trybunalskim od 1905 roku, uważane powszechnie za organ młodszej generacji duchowieństwa Królestwa Polskiego; jego kierownikiem literackim był ks. Marian Fulman, współtwórca zjazdu katechetycznego w Częstochowie⁵⁰. Postulat ten powtórzono na trzecim zjeździe w Warszawie, uważając sprawę utworzenia organu katechetycznego za pilną, i powierzono ją Kołu Księży Prefektów⁵¹. Niestety przed swoim formalnym rozwiązaniem nie zdołało ono zrealizować tego projektu. Można jedynie domniemywać, że zbyt wiele zadań przekierowanych w tamtym czasie na sekcję (zarząd) uniemożliwiło sfinalizowanie tego przedsięwzięcia. Jest

⁴³ *Przebieg kursu*, w: *Pamiętnik pierwszego kursu katechetycznego we Lwowie*, wyd. A. Pechnik, Lwów 1908, s. 1.

⁴⁴ Sosnowski, *Dzieje Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego*, s. 38-40.

⁴⁵ W. Gadowski, *Z historii Dwutygodnika Katechetycznego*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, 25 (1936) z. 4, s. 154-155.

⁴⁶ [Tenże], *Pierwszy zjazd XX. Prefektów w Kongresówce*, „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”, 10 (1906) nr 9, s. 286.

⁴⁷ M. Szkopowski, *I-szy krajowy zjazd prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 110, s. 4.

⁴⁸ *Uchwały I-go zjazdu prefektów*, „Słowo”, 25 (1906) nr 109, s. 2.

⁴⁹ Szkopowski, *I-szy krajowy zjazd prefektów*, s. 4.

⁵⁰ R. Ceglarek, *Pierwszy zjazd katechetyczny prefektów szkolnych Królestwa Polskiego w Częstochowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 48 (2021) s. 13.

⁵¹ *Uchwały 3-go Zjazdu XX. Prefektów w Warszawie d. 24. 25 i 26 sierpnia r. b.*, „Wiadomości Pasterskie”, 3 (1907) nr 9, s. 570.

też prawdopodobne, że liczono w tym zakresie na ks. M. Fulmana. Pracując w redakcji, miał spore możliwości, jeśli nie powołania nowego czasopisma, to chociaż wygospodarowania w „Wiadomościach Pastorskich” jakiejś ich części na sprawy katechetyczne lub drukowanie dodatku (wkładki) poświęconego tej problematyce. Tak się jednak nie stało, może dlatego, że otrzymał on nominację na proboszcza parafii św. Zygmunta w Częstochowie i musiał skupić się na nowych obowiązkach w 60-tysięcznej wspólnoty. Z tej racji nie pojawił się już na zjeździe w Warszawie, ponieważ w tym samym czasie, tj. 25 sierpnia 1907 roku miał instalację – uroczyste objęcie parafii⁵². Idea utworzenia czasopisma dla katechetów ziściła się dopiero w 1921 roku, gdy utworzono „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, który był kontynuatorem „Dwutygodnika Katechetycznego i Duszpasterskiego” i stał się dla stowarzyszenia księży prefektów ze wszystkich byłych zaborów ich urzędowym organem.

Rozwiązanie sekcji księży prefektów

Po sierpniowym zjeździe w roku szkolnym 1907/1908 Koło Księży Prefektów napotykało na coraz większe trudności w zakresie funkcjonowania i realizacji powierzonych mu zadań. Wynikało to ze zmiany polityki władz zaboru rosyjskiego, które po czasie odblokowania swobód obywatelskich w Kongresówce na nowo powróciły do praktyki represji wobec ludności polskiej. Dotyczyło to m.in. organizacji społeczno-oświatowych takich jak Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego, a wraz z nim sekcji księży prefektów. Punktem zapalnym stała się sprawa modlitwy przed lekcjami i po nich. Na trzecim zjeździe katechetycznym przyjęto uchwałę (w formie zalecenia), żeby używać w praktyce szkolnej dawnego tekstu, opracowanego przez Komisję Edukacji Narodowej⁵³. To wywołało stanowczy sprzeciw generał-gubernatora, który wystosował w sprawie modlitw szkolnych specjalny okólnik do biskupów rzymskokatolickich wszystkich diecezji Królestwa Polskiego⁵⁴. Opublikowano go 11 października 1907 roku w prasie warszawskiej, a później w innych gazetach Kongresówki⁵⁵. Generał-gubernator domagał się powrotu do dotychczas obowiązującego tekstu modlitwy przed rozpoczęciem lekcji i po ich zakończeniu, ponieważ – jak to określił – „(...) w modlitwach, zredagowanych przez rzeczoną komisję, w odróżnieniu od odmawianych obecnie w zakładach naukowych, nic nie jest wspomniane o Monarsze (...)”⁵⁶. Projekt zmian w tym zakresie, opracowany podczas zjazdu prefektów szkolnych, uznał za demonstrację polityczną i akcję wymierzoną przeciwko władzy państwowej. Wezwał hierarchów do wpłynięcia na księży prefektów, aby korzystali z modlitwy aktualnie obowiązującej i prawnie zatwierdzonej, w przeciwnym razie wobec duchownych

⁵² *Nowy proboszcz par. Ś-go Zygmunta*, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 215, s. 2.

⁵³ *Trzeci zjazd ks. ks. prefektów w Warszawie*, „Dziennik Wileński”, 2 (1907) nr 186, s. 3; *Uchwały III-go zjazdu ks. prefektów*, „Słowo”, 26 (1907) nr 230, s. 3.

⁵⁴ *Wolność religijna w Kongresówce*, „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”, 11 (1907) nr 17, s. 661-662.

⁵⁵ *W sprawie modlitw szkolnych*, „Goniec Poranny”, (1907) nr 469, s. 2; *Okólnik w sprawie modlitw*, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 280, s. 3.

⁵⁶ *W sprawie modlitw szkolnych*, s. 2.

katechetów miały być wyciągnięte konsekwencje związane z wymierzeniem im jak najsurowszych kar.

Kilka dni później, tj. 17 października 1907 roku, gdy odbywało się comiesięczne spotkanie ogólne Koła Księży Prefektów w lokalu Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego, wkroczyła policja i wojsko, aby dokonać szczegółowej rewizji. W ramach podjętej akcji zażądano od prefektów wylegitymowania się w celu potwierdzenia swojej tożsamości. W wielu przypadkach było to niemożliwe, domagano się więc, żeby konsystorz warszawski delegował swojego przedstawiciela, który miał dokonać weryfikacji danych. Arcybiskup wyznaczył do tego zadania regensa seminarium duchownego ks. Aleksandra Kakowskiego⁵⁷, który zidentyfikował każdego prefekta, po czym spisano protokół i puszczono ich wolno⁵⁸. Ten terror narastał i prowadził do aresztowań, a nawet do deportacji z kraju, jak chociażby w przypadku ks. J. Gralewskiego, uczestnika zjazdów katechetycznych, propagatora idei stowarzyszenia księży prefektów.

Obok tych czynników zewnętrznych, spowalniających pracę sekcji i w końcu prowadzących do jej rozwiązania, istotne były również inne okoliczności. Można zaliczyć do nich angażowanie się prefektów szkolnych w spór pomiędzy organizacjami nauczycielskimi mającymi swój odmienny profil ideowy i preferencje polityczne. Przykładem tego jest konflikt ks. Marcina Szkopowskiego, członka Zarządu Głównego Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego i sekcji prefektów, z Polskim Związkiem Nauczycielskim⁵⁹. Najkrócej rzecz ujmując, dotyczył on wzajemnych posądzeń o instrumentalne wykorzystywanie uczniów do własnych celów. Ksiądz prefekt obwiniał organizację nauczycielską o prowadzenie przez jej członków na terenie szkoły agitacji bezwyznaniowej z pominięciem narodowego wychowania i kształcenia religijnego, z kolei Związek zarzucał duchownym katechetom przymus w formowaniu światopoglądu uczniów i klerykalizację środowiska szkolnego. Polemika dwóch stron przeniosła się na łamy prasy i nabrała charakteru publicznego, antagonizując nie tylko te dwie organizacje, ale w ogóle nauczycieli i księży prefektów – którzy mieli odmienne preferencje polityczne – a szerzej: polskie społeczeństwo⁶⁰. Taka atmosfera nie sprzyjała dalszemu funkcjonowaniu sekcji.

⁵⁷ Istnieją rozbieżności co do duchownego, który reprezentował wtedy arcybiskupa warszawskiego. „Kurier Warszawski” podał, że był to ks. Aleksander Kakowski (*Rewizja w Stowarzyszeniu*, „Kurier Warszawski”, 7 (1907) nr 288, s. 2), z kolei ks. Zbigniew Kamiński pisze, że był nim ks. Ludwik Ponewczyński (Kamiński, *Lat trzydzieści*, s. 401).

⁵⁸ *Rewizja w Stowarzyszeniu*, s. 2; *Rewizja*, „Goniec Poranny”, (1907) nr 480, s. 1.

⁵⁹ J. Schoenbrenner, *Początki Polskiego Związku Nauczycielskiego i Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego w materiałach Zespołu Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 21 (1978) s. 101-103.

⁶⁰ M. Szkopowski, *List otwarty do Polskiego Związku nauczycielskiego*, „Kurier Warszawski”, 87 (1907) nr 62, s. 5; J. Mauersberger, *Jeszcze w sprawie Związku nauczycielskiego*, „Kurier Warszawski”, 87 (1907) nr 52, s. 9; W. Gomulicki, *Bezpartyjność-partyjna. (Pod adresem „Polskiego Związku nauczycielskiego”)*, „Kurier Warszawski”, 87 (1907) nr 73, s. 1; *Ze Stow. nauczycielstwa polskiego*, „Kurier Warszawski”, 87 (1907) nr 89, s. 3; *Polski Związek Nauczycielski*, „Nowe Tory”, 2 (1907) z. 4, s. 441-443; *Zamach na szkolnictwo*, „Nowe Tory”, 2 (1907) z. 4, s. 443-445; W. Rab-ski, *Anarchja wiecowa*, „Kurier Warszawski”, 87 (1907) nr 62, s. 3-4; I. [Moszczeńska], *Religia*

W *Sprawozdaniu z życia Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1908* pojawił się zapis, że: „Sekcja ks. Prefektów działalność swą przerwała z powodu zorganizowania takiejże sekcji przy kapitule”⁶¹. Władze stowarzyszenia wyciągnęły taki wniosek na podstawie decyzji abp. Wincentego Chościak Popieła, który z początkiem roku szkolnego 1908/1909 postanowił powołać nowy organ do spraw nauczania religii dla archidiecezji warszawskiej. Biorąc pod uwagę sytuację, w jakiej znalazło się Koło Księży Prefektów, utworzył on 29 września 1908 roku stałą Radę Szkolną przy konsystorzu⁶². Jej zadaniem miało być czuwanie nad dziełem katechizacji; opracowanie programów nauki religii dla szkół początkowych i średnich; utworzenie katalogu polecanych podręczników do nauki religii i ewentualne przygotowanie nowych; okresowe gromadzenie księży prefektów dla omówienia aktualnych spraw szkolnych; promowanie rozwoju zawodowego przez proponowanie rozmaitych form samokształcenia oraz wspomaganie dyrektorów szkół w obsadzaniu wakujących etatów katechetycznych⁶³. Rada miała rozpocząć swoją działalność od 15 października 1908 roku, pracując nad podniesieniem efektywności pracy katechetycznej⁶⁴.

W jakimś sensie można ją było utożsamiać z sekcją istniejącą przy stowarzyszeniu nauczycielskim, gdyż postawione przed nią zadania były w wielu aspektach tożsame z tymi w Kole. Zasadnicza różnica polegała na zawężeniu jej zasięgu oddziaływania do archidiecezji warszawskiej. Jej siedzibą stał się konsystorz biskupi (w sprawozdaniu określony terminem „kapituła”). Kierownikiem został mianowany ks. Władysław Szcześniak, a członkami księża: Antoni Ciepłiński, Czesław Sokołowski, Jan Niedzielski, Feliks Kozłowski, Józef Jamiołkowski, Adam Pyzowski i Stefan Zawadzki⁶⁵. W kwietniu 1909 roku dołączyli do niej księża Zygmunt Paciorkowski i Kazimierz Kobrzyński⁶⁶.

Możliwe, że arcybiskup warszawski podjął taką decyzję, aby chronić działania księży prefektów. Przez fakt ulokowania Rady Szkolnej w ramach urzędu kościelnego stała się ona jego częścią, co miało zapewne wzmocnić jej rangę. Jak do tej pory sekcja księży prefektów była jedną z wielu organizacji oświatowych na prawie świeckim, a teraz podlegała przepisom prawa kanonicznego, stając się instytucją kościelną.

W zaistniałej sytuacji zarząd sekcji postanowił złożyć dymisję. Stało się to na jej ostatnim posiedzeniu 29 października 1908 roku⁶⁷. Od tego czasu Koło Księży Prefektów przy Stowarzyszeniu Nauczycielstwa Polskiego przestało istnieć.

w szkole, „Nowe Tory”, 1 (1906) nr 3, s. 255-275; J. Michalski, *Pierwsze dwa zjazdy ks. prefektów*, „Nowe Tory”, 1 (1906) nr 6, s. 599-618.

⁶¹ *Sprawozdanie z życia Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1908*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 2 (1909) t. 1, z. 2, s. 198.

⁶² E. Majcher, *Działalność katechetyczna ośrodka warszawskiego w latach 1918-1939 na tle ruchu katechetycznego*, Warszawa 1996, s. 81.

⁶³ *Nauka religii i moralności*, „Głos Warszawski”, 1 (1908) nr 190, s. 2.

⁶⁴ *Rada szkolna*, „Wiadomości Codzienne”, 1 (1908) nr 5, s. 3.

⁶⁵ *Stała rada szkolna*, „Kurier Polski”, 11 (1908) nr 287, s. 2.

⁶⁶ Kamiński, *Lat trzydzieści*, s. 402.

⁶⁷ Tamże.

Organizacja łącząca dotychczas prefektów szkolnych ze wszystkich diecezji Królestwa Polskiego przybrała formę lokalną, zmieniając swój status i obszar aktywności, skupiając się na działaniach katechetycznych w obrębie archidiecezji warszawskiej, a w sposób szczególny w mieście stołecznym. Nie oznacza to jednak, że księża prefekci natychmiast wypisali się ze Stowarzyszenia. Ten proces trwał jeszcze jakiś czas, zwłaszcza w oddziałach terenowych, co potwierdza *Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1909*, w którym zanotowano, że: „(...) wykreślają się lub są wykreśleni księża prefekci, w 1909 r. wykreślono 25, nie zapisał się żaden; zjawisko to istnieje od czasu zawieszenia działalności w Stowarzyszeniu sekcji ks. prefektów (...)”⁶⁸. Jasno z tego wynika, że część z nich dalej funkcjonowała w tym stowarzyszeniu, nawet ponad rok od czasu jego formalnego rozwiązania w 1908 roku. Niektórzy działali w Stowarzyszeniu Nauczycielstwa Polskiego jeszcze dłużej, jak chociażby ks. M. Szkopowski, współzałożyciel tej organizacji i członek zarządu, do którego został ponownie wybrany w 1911 roku⁶⁹. Ponieważ w stowarzyszeniu dostrzegano potrzebę szerszego zaangażowania kultury i sztuki w procesy edukacyjno-wychowawcze, powierzono mu organizowanie dla uczniów wyjść do teatru i filharmonii, co udało się załatwić w porozumieniu z dyrektorami tych placówek i artystami w Warszawie i prowadzić ten projekt przez wiele lat⁷⁰. Trzeba też nadmienić, że ks. Szkopowski ciągle myślał o stowarzyszeniu księży prefektów i zaraz po odzyskaniu przez Polskę niepodległości doprowadził do reaktywacji Koła Księży Prefektów archidiecezji warszawskiej.

Zakończenie

Kazimierz Kujawski, współzałożyciel Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego i zarazem redaktor jego organu „Szkoła Polska”, odnosząc się do 1906 roku, czyli samych początków tej organizacji, i dokonując pewnej retrospekcji z perspektywy ćwierćwiecza, stwierdził:

W chwili tak ważnej, jak obecna, nauczycielstwo polskie obowiązane jest dowieść społeczeństwu, przed którym jest odpowiedzialne, że umie pracować zbiorowo, karnie i owocnie – inaczej straci zaufanie, a z niem i wpływ, jaki mieć powinno. Dotąd wszelka praca zbiorowa była wprost zakazana, obecnie, gdy mamy nieco więcej swobody, pokażmy, że z niej korzystać umiemy⁷¹.

⁶⁸ *Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1909*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 3 (1910) t. 1, z. 3, s. 287.

⁶⁹ *Protokół zebrania ogólnego członków S.N.P. dn. 12/II.1911*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 4 (1911) t. 1, z. 4, s. 426; *Protokół Zebrania Ogólnego członków Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego dn. 8/II.1913*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 6 (1913) t. 1, nr 4, s. 378-381.

⁷⁰ *Sprawozdanie z życia Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1908*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 2 (1909) t. 1, z. 2, s. 202-203; M. Szkopowski, *Teatr dla młodzieży*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 2 (1909) t. 1, z. 3, s. 322-324; *Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1909*, s. 294; M. Szkopowski, *Teatr dla młodzieży*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 3 (1910) t. 2, z. 6, s. 585-586; tenże, *Sztuka i młodzież*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 3 (1910) t. 1, z. 2, s. 198-200.

⁷¹ K. Kujawski, *W roku 1906*, „Przegląd Pedagogiczny”, 51 (1932) nr 1, s. 29-30.

Słowa te można odnieść bezpośrednio do Koła Księży Prefektów, będącego jedną z wielu sekcji istniejących w strukturach rzeczzonego stowarzyszenia. Przez zawiązanie Koła dowiedli oni, że potrafią pracować w licznej grupie, współdziałać, i to w szerszym formacie niż diecezja, organizować jej struktury i programować pracę w wymiarze krajowym. Czynili to w sposób zdyscyplinowany, regularny i uporządkowany, wprowadzając pewne zasady form funkcjonowania swoich członków i samego zarządu. W efekcie przyniosło to dobre owoce ich aktywności, przybierając różnorakie formuły zaangażowania. Jedną z nich była na pewno forma naukowo-dydaktyczna związana z przekazem wiedzy odnoszącej się do pewnej dziedziny rzeczywistości, szczególnie w zakresie teologii i pedagogiki, a także z badaniem procesów nauczania, uczenia się i zależnościami między nimi, obejmując przede wszystkim analizę celów, treści, środków i form organizacyjnych procesu kształcenia. W ramach tych działań organizowano wykłady, opracowywano pakiety nowych programów nauki religii dla różnego typu szkół, analizowano dotychczasowe podręczniki i pracowano nad ich nowymi edycjami, a także tworzone katalogi literatury religijnej dla uczniów. Innym przykładem aktywności stowarzyszenia była forma informacyjno-praktyczna, przyjęta z myślą o dokształcaniu i permanentnym doskonaleniu swoich członków. Ukierunkowana była na przekaz informacji specjalistycznych związanych z ich zawodowym profilem oraz na kształtowanie konkretnych umiejętności branżowych. Ważną rolę w tym procesie odegrały zjazdy katechetyczne i narady pedagogiczne, które zazwyczaj przybierały charakter teoretyczny i praktyczny (referaty tematyczne, pragmatyka zawodowa, metodyka lekcji religii, strategie wychowawcze, sprawy organizacyjne). Przejawem żywotności stowarzyszenia była również forma duszpastersko-liturgiczna. Rozumiano ją na ogół jako zorganizowaną działalność polegającą na służbie wobec ucznia przez głoszenie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów, relacje interpersonalne, świadectwo życia chrześcijańskiego, czyli działania zogniskowane na uświęceniu człowieka i kulcie Boga. W jej ramach mieściło się czuwanie prefektów szkolnych nad praktykami religijnymi dzieci i młodzieży w szkołach i parafiach, organizowanie rekolekcji, konferencji ascetycznych, nabożeństw szkolnych, wygłaszanie egzort. Do wymienionych już form trzeba jeszcze dorzucić samokształceniową, polegającą na samodzielnym przyswajaniu nowej wiedzy i indywidualnym wyrabianiu zdolności umysłowych oraz sprawności praktycznych, opartych na bazie zdobytej wiedzy. Chodziło zatem o poszerzanie zakresu wiedzy, umiejętności i doświadczeń, czyli kompetencji niezbędnych do wykonywania obowiązków na stanowisku nauczyciela religii i katolickiego wychowawcy. Dokonywało się to w stowarzyszeniu poprzez promowanie czasopism teologicznych i pedagogicznych, fachowej literatury katechetycznej oraz zachęcanie do ich lektury.

Biorąc pod uwagę powyższe formy aktywności, można powiedzieć, że sekcja księży prefektów potrafiła wykorzystać okres większej swobody obywatelskiej i autonomii narodowej dla polskiego społeczeństwa w latach 1906-1908 w zaborze rosyjskim w okresie Królestwa Polskiego. Istniejąc nieco ponad dwadzieścia miesięcy, stała się załącznikiem Stowarzyszenia Księży Prefektów, które w pełni rozwinęło swoją działalność po odrodzeniu państwa polskiego, uzyskując osobowość prawną i zatwierdzenie statutu (1921). Dopiero w realiach wolnej ojczyzny

we wszystkich diecezjach II Rzeczypospolitej duchowni katecheci mogli powołać Koła Księży Prefektów, które utworzyły jeden organizm – Związek Diecezjalnych Kół Księży Prefektów (1926).

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN)
sygn. 2/73/0/1.1/14. Sprawozdanie Sekcji XX. Prefektów.
sygn. 2/73/0/1.1/16. Pismo zarządu sekcji Koła Księży Prefektów do Dyrekcji szkół początkowych prywatnych.
sygn. 2/73/0/1.1/16. Związek Polskich Towarzystw Nauczycielskich.

Źródła drukowane

[Gadowski Walenty], *Pierwszy zjazd XX. Prefektów w Kongresówce*, „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”, 10 (1906) nr 9, s. 283-287.
Gadowski Walenty, *Z historii Dwutygodnika Katechetycznego*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, 25 (1936) z. 4, s. 149-158.
Gomulicki Wiktor, *Bezpartyjność-partyjna. (Pod adresem „Polskiego Związku nauczycielskiego”)*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 73, s. 1.
Jasiński Włodzimierz, *Stan nauki religii w Królestwie Polskiem*, w: *Księga pamiątkowa kursu katechetycznego w Krakowie w dniach od 12 do 15 listopada 1913 r.*, wyd. Sz. Hanuszek, Kraków 1916, s. 242-261.
Koło księży prefektów, „Goniec Poranny”, (1907) nr 35, s. 2.
Koło prefektów, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 357, s. 3.
Kronika, „Szkola Polska”, 2 (1907) nr 12-13, s. 484-485.
Mauersberger Jan, *Jeszcze w sprawie Związku nauczycielskiego*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 52, s. 9.
Michalski Jan, *Pierwsze dwa zjazdy ks. prefektów*, „Nowe Tory”, 1 (1906) nr 6, s. 599-618.
[Moszczeńska] I[za], *Religia w szkole*, „Nowe Tory”, 1 (1906) nr 3, s. 255-275.
Nabożeństwa dla uczennic, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 125, s. 4.
Narada księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 56, s. 5.
Narada przełożonych szkół polskich, „Polak-Katolik”, 2 (1907) nr 31, s. 3.
Nauka religii i moralności, „Głos Warszawski”, 1 (1908) nr 190, s. 2.
Nowy proboszcz par. Ś-go Zygmunta, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 215, s. 2.
Od jutra, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 25, s. 3.
Od ks. Seweryna Popławskiego, przewodniczącego Koła kks. Prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 295, s. 4.
Okólnik w sprawie modlitw, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 280, s. 3.
Polski Związek Nauczycielski, „Nowe Tory”, 2 (1907) z. 4, s. 441-443.
Program nauczania religii rzymsko-katolickiej w szkołach Królestwa Polskiego, proponowany przez II Zjazd XX. Prefektów w Warszawie, Warszawa [1906].
Program nauczania religii rzymsko-katolickiej w szkołach średnich, Warszawa 1907.
Program nauk. Szkoła Handlowa VII-klasowa Zgromadzenia Kupców m. Warszawy, Warszawa 1908.

- Program nauk w 7-mio klasowej Szkole Handlowej Żeńskiej Teodory Raczkowskiej*, Warszawa 1909.
- Program nauki religii rzymsko-katolickiej dla szkół średnich*, Warszawa 1908.
- Protokół zebrania ogólnego członków S.N.P. dn. 12/II.1911*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 4 (1911) t. 1, z. 4, s. 425-427.
- Protokół Zebrania Ogólnego członków Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego dn. 8/II 1913*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 6 (1913) t. 1, nr 4, s. 378-381.
- Przebieg kursu*, w: *Pamiętnik pierwszego kursu katechetycznego we Lwowie*, wyd. A. Pechnik, Lwów 1908, s. 1-3.
- Rabski Władysław, *Anarchja wiecowa*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 62, s. 3-4.
- Rada szkolna*, „Wiadomości Codzienne”, 1 (1908) nr 5, s. 3.
- Rewizja*, „Goniec Poranny”, (1907) nr 480, s. 1.
- Rewizja w Stowarzyszeniu*, „Kurier Warszawski”, 7 (1907) nr 288, s. 2.
- Sekcja księży prefektów*, „Goniec Wieczorny”, (1907) nr 571, s. 3.
- Sekcja księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 286, s. 5.
- Sekcja księży prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 36, s. 3.
- Sekcja ks. prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 328, s. 3.
- Sprawozdanie szkolne za rok 1906-7. Pierwsza Prywatna 7-o klasowa Szkoła Komercyjna Żeńska A. Wereckiej*, Warszawa 1908.
- Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1909*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 3 (1910) t. 1, z. 3, s. 286-294.
- Sprawozdanie z życia Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego za rok 1908*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 2 (1909) t. 1, z. 2, s. 195-208.
- Stała rada szkolna*, „Kurjer Polski”, 11 (1908) nr 287, s. 2.
- Szkic programu szkół handlowych zestawiony przez komisję kierowników szkół handlowych Królestwa Polskiego*, Warszawa 1909.
- Szkopowski Marcin, *II zjazd ks. prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 232, s. 1-2.
- Szkopowski Marcin, *List otwarty do Polskiego Związku nauczycielskiego*, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 62, s. 5.
- Szkopowski Marcin, *I-szy krajowy zjazd prefektów*, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 110, s. 4.
- Szkopowski Marcin, *Sztuka i młodzież*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 3 (1910) t. 1, z. 2, s. 198-200.
- Szkopowski Marcin, *Teatr dla młodzieży*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 2 (1909) t. 1, z. 3, s. 322-324.
- Szkopowski Marcin, *Teatr dla młodzieży*, „Wychowanie w Domu i Szkole”, 3 (1910) t. 2, z. 6, s. 585-586.
- III zjazd księży prefektów*, „Polak-Katolik”, 2 (1907) nr 195, s. 2.
- Trzeci zjazd ks. ks. prefektów w Warszawie*, „Dziennik Wileński”, 2 (1907) nr 186, s. 3.
- Trzeci zjazd XX. Prefektów w Kongresówce*, „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”, 11 (1907) nr 16, s. 623-624.
- Uchwały I-go zjazdu prefektów*, „Słowo”, 25 (1906) nr 109, s. 2.
- Uchwały III-go Zjazdu księży-prefektów*, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 233, s. 3.
- Uchwały III-go zjazdu ks. prefektów*, „Słowo”, 26 (1907) nr 230, s. 3.
- Uchwały 3-go Zjazdu XX. Prefektów w Warszawie d. 24. 25 i 26 sierpnia r. b.*, „Wiadomości Pasterskie”, 3 (1907) nr 9, s. 570.
- Ustawa Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego*, Warszawa 1906.
- Wolność religijna w Kongresówce*, „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”, 11 (1907) nr 17, s. 661-662.

- W sprawie modlitw szkolnych*, „Goniec Poranny”, (1907) nr 469, s. 2.
Z Koła ks. prefektów, „Goniec Poranny”, (1907) nr 13, s. 2.
Z powodu zapowiedzianego zjazdu księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 233, s. 2.
Zamach na szkolnictwo, „Nowe Tory”, 2 (1907) z. 4, s. 443-445.
Zarząd Koła księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 334, s. 5.
Zarząd Koła księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 133, s. 2.
Zarząd koła księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 272, s. 3.
Zarząd Koła ks. ks. prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 251, s. 3.
Zarząd sekcji kks. prefektów, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 344, s. 5.
Zarząd sekcji księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 342, s. 4.
Zarząd sekcji księży prefektów, „Kurjer Warszawski”, 88 (1908) nr 65, s. 3.
Zarząd sekcji ks. prefektów, „Kurjer Warszawski”, 86 (1906) nr 320, s. 3.
Ze Stow. nauczycielstwa polskiego, „Kurjer Warszawski”, 87 (1907) nr 89, s. 3.
Ze Stowarzyszenia N. P. Sekcja ks. ks. Prefektów, „Sprawy Szkolne”, 1 (1908) nr 5, s. 405.
Zjazd księży prefektów, „Goniec Częstochowski”, 1 (1907) nr 174, s. 2.
Zjazd pisarzy i dziennikarzy polskich katolickich, „Wiara”, 1 (1907) nr 21, s. 321-322.
Zjazd pisarzy katolickich, „Polak-Katolik”, 2 (1907) nr 140, s. 1-2.
Zjazd pisarzy katolickich książek i gazet, „Gazeta Świąteczna”, 27 (1907) nr 1377, s. 3.
Zjazd w Warszawie katolickich pisarzy polskich książek i gazet, „Gazeta Świąteczna”, 27 (1907) nr 1364, s. 3.

Opracowania

- Ceglarek Roman, *Pierwszy zjazd katechetyczny prefektów szkolnych Królestwa Polskiego w Częstochowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, 48 (2021) s. 11-27.
Ceglarek Roman, *Programming Religious Education in Secondary Schools at Catechetical Congresses in the Kingdom of Poland in the First Decade of the Twentieth Century*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, 43 (2023) s. 223-250.
Kamiński Zbigniew, *Lat trzydzieści*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, 25 (1936) z. 9, s. 391-402.
Kujawski Kazimierz, *W roku 1906*, „Przegląd Pedagogiczny”, 51 (1932) nr 1, s. 27-30.
Majcher Edward, *Działalność katechetyczna ośrodka warszawskiego w latach 1918-1939 na tle ruchu katechetycznego*, Warszawa 1996.
Majewski Wacław, *Budny Władysław Edward (1868-1907)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, red. [W. Konopczyński], Kraków 1937, s. 99-100.
Schoenbrenner Janina, *Początki Polskiego Związku Nauczycielskiego i Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego w materiałach Zespołu Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 21 (1978) s. 85-119.
Sosnowski Paweł, *Dzieje Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego (1905-1919)*, Warszawa 1930.